

3. Будман Ш. И. Невозможность исполнения обязательств в современном договорном праве / Ш. И. Будман, Е. А. Павлодский // Проблемы современного гражданского права. – Москва: Городец, 2000.

4. Генкин Д. М. К вопросу о влиянии на обстоятельство невозможности исполнения / Д. М. Генкин // Сборник статей по гражданскому и торговому праву. Памяти Г.Ф. Шершеневича. – Москва: Статут, 2005. – С. 176–201.

5. Коршунова Н. П. Обстоятельства, освобождающие от ответственности за нарушение договора : дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Коршунова Н. П. – Москва, 2007.

6. Павлодский Е. А. Случай и непреодолимая сила в гражданском праве / Е. А. Павлодский. – Москва: Юридическая литература, 1978.

7. Брагинский М. И. Категория юридической невозможности исполнения в хозяйственных договорах / М. И. Брагинский. // Проблемы совершенствования советского законодательства. Тр. ВНИИСЗ. – Москва, 1984. – №29.

Толкач Сергій Миколайович, ст. викладач

Веремієнко Світлана Вікторівна, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРАВО КОНЦЕСІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ: ІСТОРИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Розвиток в Україні ринкових відносин обумовив появу нових і повернення до правових форм господарювання, відомих раніше, однією з яких цілком обґрунтовано можна вважати концесійну діяльність. Досвід багатьох країн з різними політичними й економічними системами, рівнем розвитку ринкових відносин свідчить про те, що одним з найбільш ефективних шляхів покращення кількісних і якісних характеристик діяльності об'єктів державної власності є залучення до фінансування і управління цими об'єктами приватного капіталу на концесійній основі.

Концесія, як особлива форма землекористування, досліджується у працях багатьох вітчизняних науковців, таких як О. Медведєва, О. Першотравневий, Г. Пузанова та ін. На правових засадах концесії земельної ділянки акцентували свою увагу М. Бахуринська, Н. Бондарчук. Відмінні ознаки концесії та оренди детально проаналізував В. Устименко. Серед зарубіжних досліджень слід виділити роботи І. Бернштейна, Б. Ландау, Л. Талья, В. Шретера, С. Сосни, О. Савінової, О. Левицької та інших. Проте, недостатньо дослідженими залишаються питання історичного розвитку концесійного землекористування, поняття концесії земельної ділянки, змісту концесії земельної ділянки, особливостей земельних концесійних відносин, порядку прийняття рішення про надання у концесію земельної ділянки та стадій виникнення у концесіонера права на землю.

Варто зазначити, що концесія була відома у різні історичні періоди та у різних країнах. Вона використовувалась для освоєння природних багатств у добувній промисловості, при розробці лісових ресурсів, для будівництва залізничних та автомобільних доріг шляхом залучення приватного капіталу, та одночасно залишалася під суворим контролем з боку держави [1, с.72].

Так, в історії розвитку концесійних відносин можна виділити кілька періодів, зокрема:

1. Період Римської імперії – зародження концесійних відносин. Характерним для даного періоду є те, що концесії надавалися виключно у сфері надрокористування, які отримали назву гірничих концесій, оскільки надра зосереджувалися на відповідних земельних ділянках, це дає можливість говорити і про можливі відносини концесійного землекористування.

2. Дореволюційний період (середина XIX століття – 1917 рік) характеризується тим, що в цей період реалізація концесійного землекористування відбувалась як на загальнодержавному, регіональному, так і на муніципальному рівнях. Поширеними були

природоресурсні концесії, і лише згодом концесії починають застосовуватися щодо об'єктів інфраструктури. Концесійна діяльність здійснювалася на договірній основі.

3. Радянський період (1917 – 1937 роки). Цей період характеризувався існуванням переважно загальнодержавних концесій, оскільки рішення про надання концесії приймав Головний концесійний комітет при РНК СРСР. У цей період концесіонерів допускали до тих сфер господарювання, які являли собою виключну монополію держави.

4. Сучасний період (1992 рік – по теперішній час) – відродження та активний розвиток концесійних відносин. Саме у 1992 році було прийнято Закон України «Про іноземні інвестиції», який передбачав можливість залучення іноземних інвестицій на концесійній основі. Ключовими змінами у правовому регулюванні концесійних відносин були ознаменовані 1999 і 2003 роки, протягом яких були прийняті Закон України «Про концесії», Господарський кодекс України тощо [2, с.150-151].

В Україні перша найбільш вдала концесія з'явилася ще наприкінці XIX століття. В 1866 році уряд Росії видав князю Кочубею концесію на будівництво заводу з виготовлення залізничних рейок. Однак Кочубей не зміг зібрати необхідні кошти для започаткування акціонерного товариства, відтак уступив свої концесійні права англійцю Джону Юзу за 24 тисячі фунтів стерлінгів.

18 квітня 1869 року російський імператор затвердив «Договір про утворення Новоросійського товариства з виробництва кам'яного вугілля, заліза та рейок і товариства залізничної вітки від Харково-Азовської лінії», який Джон Юз уклав з комітетом міністрів. В цьому ж році починається будівництво металургійного заводу і робітничого селища Юзівка, з якого власне починався сучасний Донбас.

Акціонерне «Новоросійське товариство» зобов'язалося почати виплавку чавуну вже на початку 1870 року, а прокат рейок - у квітні 1871 року. При цьому російський уряд безкоштовно надавав товариству «вугільні» землі та позику у 500 тисяч рублів. До того ж Юз отримав право безмитного ввезення обладнання, а протягом десяти років концесіонерам видавали премію за виготовлені рейки на загальну суму 1.5 млн рублів. Вже у 1876 році юзівське підприємство посіло перше місце в Росії по виробництву металу, а з 1885 по 1890 роки виплавка чавуну зросла у 2,7 раза [3, с.480].

Концесії свого часу активно використовували й за радянської влади, зокрема за часів непу. Хоч марксистсько-ленінська теорія відкидала концесію, та іншого виходу тоді в більшовиків не було - іноземні концесіонери будували в Росії заводи і видобували нафту. Одним з найвідоміших концесіонерів тих часів був жмеринський мільйонер Армад Хаммер. На початку двадцятих років він мав, зокрема, мідні рудники і фабрику з виробництва олівців на Уралі.

Щоправда, капіталісти потрібні були радянському уряду зовсім не для того, аби вони демонстрували свої високі фінансові результати. Акцент робився на те, щоб промисловість отримала нову техніку і передові технології. По тому більшовики «використовували» концесіонерів доти, поки стало зрозуміло, що можна обійтися і без ідейно чужих інвесторів.

На сьогоднішній день українська економіка перебуває в стані, коли не можна нехтувати таким потенційно потужним чинником підвищення її ефективності, як залучення приватних вітчизняних та іноземних інвестицій з використанням концесії. Концесія має стати сучасним і затребуваним інструментом залучення інвестицій, за допомогою якого можна забезпечити вирішення багатьох соціальних проблем. Головною перевагою концесій є оптимальні механізми створення стабільних і взаємовигідних відносин представників приватного бізнесу і органів влади [4].

Правовий механізм регулювання концесійної діяльності в незалежній Україні створений та функціонує достатньо давно, основним нормативним актом у галузі концесій-

них відносин є Закон України «Про концесії», а також низка постанов Кабінету Міністрів України. Зауважимо, що вітчизняний Закон «Про концесії» має чималу історію. Верховна Рада ще в 1993 році намагалася ухвалити подібний закон, але безуспішно. Ліві фракції виступили категорично проти законопроекту, згідно з яким передбачалося передати у виключне користування концесіонерів вітчизняні природні ресурси, оскільки вони вважалися, що концесії ведуть до розграбування національного багатства країни. Про концесійне фінансування окремих галузей економіки в Україні згадали лише через 5 років. У липні 1998 р. Президент підписав указ, який дозволяє введення в Україні концесії на будівництво і реконструкцію автодоріг. Тоді ж був підписаний ще один указ, згідно з яким була надана перша в країні концесія на будівництво автодороги Львів-Краковець.

І врешті-решт Верховна Рада України ухвалила-таки Закон «Про концесії». Щоправда, український варіант концесіонерська відзначається певною своєрідністю. Насамперед в законі відсутня норма, яка зазвичай зустрічається у відповідному законодавстві інших країн – «концесії по-українськи» не передбачають доступу до природних ресурсів, в тому числі землі.

Перше нормативно-закріплене визначення концесії як правового інституту в законодавстві України містилося у п.2 Указу Президента «Про концесію на будівництво та реконструкцію автомобільних доріг», однак дане визначення не містить земельно-правового аспекту. Більш прогресивним є визначення концесії як правового явища, яке закріплене в Законі України «Про концесії» [5], і знову ж таки, дане визначення не містить поняття земельної концесії. Найбільш вдалим оформленням юридичної дефініції концесії слід вважати визначення, надане в Господарському кодексі України [6], проте слід звернути увагу на те, що як в господарському, так і в земельному законодавстві України відсутнє визначення поняття «концесія земельної ділянки».

Закон України «Про концесії» закріплює перелік сфер господарської діяльності, для здійснення яких об'єкти права державної чи комунальної власності можуть надаватися в концесію. До них, зокрема, відносяться: водопостачання; відведення та очищення стічних вод; надання послуг міським громадським транспортом; збирання та утилізація сміття; надання послуг, пов'язаних з постачанням споживачам тепла; будівництво та експлуатація автомобільних доріг, об'єктів дорожнього господарства, інших дорожніх споруд; будівництво та експлуатація шляхів сполучення; будівництво та експлуатація вантажних і пасажирських портів; будівництво та експлуатація аеродромів; надання послуг у сфері кабельного телебачення; надання послуг зв'язку; транспортування та розподіл природного газу; виробництво або транспортування електроенергії; будівництво жилих будинків; використання об'єктів соціально-культурного призначення; створення комунальних служб паркування автомобілів тощо.

Серед об'єктів права державної чи комунальної власності, що можуть надаватися в концесію, закон називає: а) майно підприємств, які є цілісними майновими комплексами або системою цілісних майнових комплексів, що забезпечують комплексне надання послуг; б) об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, які можуть бути добудовані з метою їх використання для надання послуг із задоволення громадських потреб у сферах діяльності, що визначені ч.ч.2 та 3 ст.4 Закону України «Про концесії»; в) спеціально збудовані об'єкти відповідно до умов концесійного договору для задоволення громадських потреб.

Як бачимо, до складу цих об'єктів законодавцем не включено земельні ділянки як самостійні об'єкти концесії. Якщо ж у зазначених випадках для здійснення концесійної діяльності необхідні земельні ділянки, то відповідно до ч.5 ст.3 Закону України «Про концесії» вони надаються в користування концесіонеру на умовах оренди на термін дії концесійного

договору. Використання на умовах оренди земельної ділянки фактично обслуговує концесійний договір, а сама земельна ділянка не є об'єктом концесії. У зв'язку з цим передбачено, що порядок надання концесіонеру в оренду земельної ділянки встановлений саме нормами земельного законодавства, зокрема ч.1 ст.94 Земельного кодексу України. Згідно з вимогами даної статті передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування шляхом укладення договору оренди земельної ділянки. Водночас ч.2 ст.94 Земельного кодексу України передбачає можливість передачі земельних ділянок у концесію, не згадуючи при цьому оренду.

Отже, земля в концесійних правовідносинах посідає важливе місце та виконує різноманітні функції, що пов'язано з особливими характеристиками землі як основного національного багатства. Вона може виступати в якості самостійного об'єкта концесії, невід'ємної частини об'єкта концесії (автомобільна дорога), просторової бази для розміщення інших об'єктів концесії, а також бути взаємопов'язаною з іншими природними ресурсами, що передаються в концесію. Саме тому вважаємо, що земля як важлива складова концесійних відносин повинна мати свій особливий, чітко визначений правовий режим.

Список використаних джерел

1. Медведєва О.А. Історичний розвиток поняття правового інституту концесії. Проблеми законності / О.А. Медведєва // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2001. – № 47. – С. 72-76.
2. Бондарчук Н.В. Проблеми правового регулювання концесії земельної ділянки за законодавством України / Н.В.Бондарчук, Я.В.Ковальська// Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Сер. Юридичні науки. - 2015. - №2 (1). - С. 149-153.
3. Стасишин А. Концесія як форма поєднання інтересів держави і ділових підприємств в умовах трансформації економіки України /А. Стасишин // Вісник Львівського університету. (Сер. «Економіка»). –Вип. 41. - 2009. –С.479-491.
4. Скворцов І.Б., Горбова Х.В., Віблій П.І. Поняття концесії та її основна проблематика. - Научные труды SWORLD. - 2011. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/mechanism-of-regulation-of-the-economy-411/11090-411-0100>
5. Про концесії: Закон України від 06.05.2012 // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 41. - Ст. 372.
6. Господарський кодекс України від 25.08.2013 // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №18-22. - Ст. 144.

Хименко Олександр Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент

Рудик Вікторія Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ

В Україні відбувається активна фаза проведення реформи освіти, що потребує зміни правових підходів до окремих стереотипних правових понять та оновлення освітнього законодавства в цілому. Вхідження до європейського та світового освітнього простору потребує адаптації та уніфікації з нормами міжнародного освітнього права. Впровадження загальноприйнятих стандартів потребує значних змін на ментальному, правовому і політичному рівнях. Особливої уваги, вимагає впровадження принципів, які вже давно стали загальною практикою в економічно розвинених країнах світу. Одним із таких принципів є принцип академічної доброчесності (academic integrity).

Новітнє законодавство тяжіє до запозичення принципу академічної доброчесності, який виражений у ст. 42 Проекту Закону України «Про освіту» (далі - Проекту). Ч.1